

Фарафонова А. С.,

аспірантка,

асистентка кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови
Київського національного університету імені Тараса Шевченка<https://orcid.org/0009-0005-6861-1291>

ВІДТВОРЕННЯ ФУНКЦІЙ СТАЛИХ ВИРАЗІВ/ЦИТАТ ІЗ ПІСЕННИМ СКЛАДНИКОМ В АВДІОВІЗУАЛЬНИХ ТВОРАХ

Анотація. У статті досліджуються особливості відтворення цитат/сталих виразів із пісенним складником в українському перекладі різножанрових аудіовізуальних творів. Актуальність роботи зумовлена зростанням кількості культурних посилань у сучасній масовій аудіовізуальній продукції та у кінодискурсі, зокрема таких, що апелюють до популярної музики без залучення її мелодійної складової. Метою дослідження є виявлення перекладацьких стратегій відтворення музичних цитат як мовних культурних посилань в англо-українському аудіовізуальному перекладі, а також оцінка ефективності стратегій доместикації та форенізації з погляду збереження комунікативної функції, прагматики й стилістичного ефекту. Методологічну основу становить порівняльно-зіставний аналіз оригінальних та перекладених реплік із серіалів і мультсеріалів, із залученням перекладознавчого аналізу та класифікацій підходів Я. Педерсена і А. Ранзато. Матеріалом дослідження виступили фрагменти діалогів із мультсеріалів та серіалів, які містять культурні посилання, а саме цитати та сталі вирази із пісенним складником. Особливу увагу зосереджено на випадках, коли у вербальному компоненті наявний текст пісні або її трансформована цитата, але відсутня авдіальна чи візуальна підказка, що ускладнює її впізнавання та інтерпретацію в перекладі. Показано, що за таких умов зростає ризик втрати інтертекстуального ефекту, гумористичного або іронічного потенціалу цитати, а також її прагматичної функції в тексті перекладу. У підсумку зазначається, що вибір перекладацької стратегії значною мірою залежить від жанрової специфіки аудіовізуального твору, функції цитати в тексті, наявності або відсутності візуального утруднення та очікування цільової аудиторії. У комедійних жанрах переважає доместикація, включно з радикальною заміною культурних референтів, тоді як у драматичних творах частіше застосовується форенізація. Зроблено висновок про необхідність ситуативного підходу. Перспективи подальших досліджень пов'язані з розширенням корпусу матеріалу та вивченням рецепції перекладацьких рішень цільовою аудиторією.

Ключові слова: переклад, аудіовізуальний переклад, кінопереклад, культурні посилання, переклад і культура, цитата.

Постановка проблеми. Значна кількість сучасних аудіовізуальних творів вбудовує мовні та позамовні посилання [1] на інші твори або елементи сучасної поп-культури в свої діалоги та мізансцену. Проте серед елементів популярної культури музика майже ніколи не адаптується під інші у мовному аспекті, бо розуміння текстового змісту та авторського повідомлення пісні не є необхідною умовою для її сприйняття, оскільки воно забезпечується мелодійним та ритмічним склад-

ником [2]. Проте нові складнощі з'являються, коли мелодія відсутня на авдіальному рівні, а на вербальному – присутній текст пісні. Тоді перед перекладачем чи локалізатором постає нове завдання, яке полягає у ефективному відтворенні культових цитат з англійських пісень в іншому мовному і культурному контексті, з яким вони практично не корелюють.

Аналіз останніх досліджень. Передача культурно-специфічних елементів завжди ставала великою проблемою під час перекладу, а тим паче аудіовізуального перекладу, де обов'язковою є синхронізація тексту із зображенням та внутрішнім контекстом, тобто синхронізація дії та кінетична синхронізація [3]. Вітчизняні науковці та дослідники, такі як О. Підгрушна, Т. Лукьянова, Г. Кузенко, А. Мельник, В. Конкульовський, Т. Калішак та інші, продовжують розкривати особливості перекладацьких жанрів різних видів АВП та методи подолання перекладацьких труднощів. У дослідженнях АВП такі науковці, як В. Nedergaard-Larsen, J. Pedersen, Carla Botella Tejera, Frederic Chaume Varela, Juan José Martínez Sierra, D. Wang, N. Ramiere зосереджуються на культурних посиланнях та міжкультурних зв'язках в контексті кіноперекладу.

Проте недостатньо вивченими залишаються питання практичного застосування різних перекладацьких стратегій у локалізації масової аудіовізуальної культури, зокрема кіно та серіалів. Також потребують уточнення лінгвістичні чинники, які впливають на вибір способу перекладу цитати в конкретному контексті.

Мета дослідження: виявити особливості відтворення цитат та сталих фраз в англо-українському перекладі різножанрових аудіовізуальних творів, фокусуючись на перекладацьких стратегіях доместикації / форенізації, їхній ефективності для збереження комунікативної функції, прагматики та стилістичного забарвлення тексту.

Методологічну основу статті становить порівняльно-зіставний аналіз текстів, що дозволяє виявити труднощі перекладу цитат із пісенним складником та оцінити шляхи їх подолання. З метою вивчення специфіки перекладу зазначених культурних посилань було використано методи перекладознавчого аналізу, які передбачають виявлення перекладацьких трансформацій та функціонального навантаження оригінальних цитат й сталих виразів.

Виклад основного матеріалу. Розмаїття трактування цитат та широкий спектр їхніх функцій в тексті як культурних посилань підсилюють інтерес перекладознавчих студій до визначення способів їх відтворення. Вони постають не лише як маркери колективної пам'яті, але й як ефективний механізм конструювання інтертекстуального простору. А оскільки

цитати можна віднести до мовних культурних посилань [4], то методи перекладу визначаємо такі. Вони були складені на основі класифікації підходів Яна Педерсена [1] та Айрін Ранзато [5]. Через специфічність категорії посилань не всі підходи будуть представлені у цьому дослідженні.

Форенізація (табл. 1). Методом калькування скористалися під час перекладу цитати з культового серіалу *«Doctor Who»: «Who you gonna call? – Ghostbusters! – I ain't afraid of no ghost»* [6] з відомого саундтреку *«Ghostbusters»* перекладена як *«Кого ти викличеш? – Мисливців за привидами! – Я не боюся привидів»*. Значення цього сталого виразу в перекладі може бути адекватно інтерпретоване лише завдяки інтонації та відтворенню мелодики мовлення в голосах акторів оригіналу, що проступають крізь закадровий переклад. Коли ж мелодії немає та є трансформована стала фраза, то виникає складність із впізнанням першоджерела, як це було у *«BoJack Horseman»* із *«So she kissed a girl, huh? And she liked it? This I gotta see/Вона поцілувала дівчину – і їй сподобалося? Треба буде побачити»* [7], де згадується пісня Кеті Перрі *«I Kissed a Girl»*, та *«What's that, you say? There's a panic? At the disco? – Що ти кажеш? Паніка? На дискотеці?»* [7], де в оригіналі Марв, директор агенції талантів, робить посилання на панк-рок гурт Panic! at the Disco. Проте у цьому випадку видно, як втрачається ефект від такого посилання. Особливо такі втрати відчуваються, коли немає візуальної підказки на посилання: *«As Justin would say, "Cry me a river" – Як сказав би Джастін: "Наплач мені річку"»* [7], де героїня навіть не згадує прізвище американського співака Джастіна Тімберлейка.

Відтворення або ж нульовий переклад зазвичай спостерігається у власних назвах пісень, особливо, коли є прив'язка до контексту та картинки, але в саме в цитатах не спостерігався. Так, до прикладу, пісню-привітання у *«YOLO: Crystal Fantasy»* переклали із застосуванням згаданої трансформації: *«Evenin', cobba, evenin', cobba. Will the real Slim Shady please stand up? – Здорові були! Справжній хай Слім Шейді встане знов»* [8].

Водночас попередні поп-культурні алюзії здебільшого піддаються ідентифікації через лексичну простоту цитати та її широку міжнародну впізнаваність; натомість алюзії на локальних/регіональних медійних постатей нерідко виявляються незрозумілими для реципієнта, що можна прослідкувати у серіалі *«Yellowstone»*: *«You're Bob Schwartz's girl. – I'm nobody's girl. – You're somebody's girl. – Okay, let's stop speaking in Billy Joel songs for starters, okay? The Sporting Club. – Jackson Browne. – What? – «Somebody's Girl» is Jackson Browne./ То ти дівчина Боба Шварца. – Я сама по собі дівчина. – Ти точно чиясь дівчина. – Для початку годі говорити піснями Біллі Джоела, добре? Спортивний клуб. – Джексон Браун. – Що? – «Чиясь дівчина». Це Джексон Браун»* [9]. Уникнути цього посилання неможливо, а одомашнення призведе до спо-

творення атмосфери серіалу, де описується ковбойський захід Америки, так званий дикий-дикий захід.

Доместикація є продуктивною стратегією у випадках, коли в оригіналі наявна мовна гра або семантичні нашарування, що не піддаються відтворенню в перекладі іншими шляхами. Наприклад, дівчинка-прибулець Джессі із мультсеріалу *«Solar Opposites»* наспівує пародію на пісню гурту TLC *«No Scrubs»*. Як видно, немає сенсу перекладати пісню, бо такий метод не принесе бажаного ефекту, тому перекладачі Adrian ZP використали заміну із піснею О. Винника, якого персонажка вже згадувала впродовж мультсеріалу: *«Oh, I think scrubs are great!... flyness of a scrub is up for debate, Depending on the scrub in question, That other song has it wrong... – Оу, чи спиться чи не спиться/ Зорі прозорі вгорі, вам спиться чи не спиться? Вила на місяць новий молода вовчиця...»* [10]. Такою ж стратегією доместикації користується й перекладач шоу *«Inside Job»* там, де згадується улюблена пісня Бретта: *«Crash into me, baby – А за вікном майже весна; He's clearly getting subliminal messages from the mole people through Dave Matthews songs. I mean, think about it. Why else would anybody listen to «Crash Into Me» five times a day? – Він точно отримує секретні повідомлення від кротолодей через пісні Вакарчука. Просто задумайтесь: чого б рантом хтось слухав «Майже весна» по 5 разів на день?»* [11]

Однак, як вже зазначалося, часто в аудіовізуальному продукті переклад підпорядковується візуальному ряду. Так в *«Inside Job»* персонаж-пародія на відомого актора та автора пісень Лін-Мануеля Міранду стає членом Масонської організації та цитує пісні зі свого найвідомішого мюзиклу *«Hamilton»*: *«If you need us, we'll be in the room where it happens. – Where what happens?/ Не шукайте нас. Ми вам не червона рута. – Яка це рута?»* [11] Персонаж у цьому епізоді одягнений у костюм з мюзиклу, тому прив'язка до картинки особливо важлива. Перекладачі вирішили більше звернути увагу на вербальний компонент, тому створили посилання на відому пісню Юлії Думанської. Звісно, так втрачається гра між візуальним та вербальним рівнями, але в умовах озвучення це одне з небагатьох можливих рішень.

Висновки та перспектива подальших досліджень. Отже, звісно, вибір стратегії перекладу визначається прагматичною функцією цитати в конкретному тексті та жанровою належністю аудіовізуального твору, адже жанр формує специфічний набір глядацьких очікувань. Проаналізувавши подібні численні випадки, робимо висновок, що у більш комедійних жанрах домінантною стратегією є доместикація, навіть радикальна – із заміною культурної одиниці на регіональну, а у «серйозніших» жанрах, як драма чи фантастика (навіть із елементами смішного), використовується форенізація (із нейтралізацією чи буквальним перекладом). Також вибрані стратегії залежить від часу, який студія чи

Таблиця 1

Стратегії, спрямовані на вихідний текст/Форенізація	Відтворення
	Транскодування
	Прямий переклад/калькування
Стратегії, спрямовані на цільову аудиторію/Доместикація	Офіційний еквівалент
	Уточнення
	Генералізація
	Заміна
	Вилучення

перекладач готовий витратити на переклад, адже адаптація вимагає більших інтелектуальних зусиль та світогляду. Тому суворих критеріїв до перекладу таких посилань немає, тобто вибір стратегії та підходу робиться за ситуацією, але від перекладача вимагається глибоке знання контекстуальної та культурної складової, аби спробувати ефективно передати функцію такої цитати із пісенним складником. Через це важко не погодитися із словами Умберто Еко [12], який застерігає від дотримання суворих критеріїв при перекладі інтертекстуальних одиниць, а у нашому випадку позамовних та мовних культурних посилань, і наголошує на окремому підході до кожного окремого випадку. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на розширення корпусу аналізованих текстів різних жанрів і культур для порівняльного вивчення перекладацьких стратегій, а також у поглибленому дослідженні сприйняття застосованих перекладацьких стратегій цільовою аудиторією.

Література:

- Pedersen, J. (2011). Subtitling norms for television: An exploration focusing on extralinguistic cultural references. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins.
- Аккурт В. Особливості та проблеми перекладу англомовної пісні українськими відеоблогерами. Науковий вісник Південно-українського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. Лінгвістичні науки. 2020. № 31. С. 7-22. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpupu_2020_31_3.
- Orero P., Franco E., Matamala A. Voice-Over Translation: An Overview. Second Edition. Lang AG International Academic Publishers, Peter, 2013. 248 p.
- Фарафоновна А. Спроба класифікації мовних та позамовних культурних посилань у перекладі мультсеріалів для дорослої аудиторії. *STUDIA LINGUISTICA*. 2025. вип. 26. С. 133–146. URL: <https://doi.org/10.17721/StudLing2025.26.133-146>.
- Ranzato, I. (2013). *The translation of cultural references in the Italian dubbing of television series* (Doctoral dissertation, Imperial College London). <https://doi.org/https://doi.org/10.25560/14622>
- Доктор Хто. *UASerials – серіали та фільми українською мовою онлайн*. URL: <https://uaserials.com/115-doktor-hto-sezon-1.html> (дата звернення: 26.10.2025).
- Мультсеріал Кінь Боджек (2014) 1 сезон дивитися онлайн українською мовою у високій якості HD. UAКіно - дивитися фільми та серіали онлайн в HD якості. <https://uakino.me/cartoon/cartoonseries/9064-кн-бодзhek.html>
- Мультсеріал ВІО! Кристальна фантазія / ЙОЛО. Кришталева фантазія (2020) 1 сезон дивитися онлайн українською мовою у високій якості HD. UAКіно - дивитися фільми та серіали онлайн в HD якості. URL: <https://uakino.best/cartoon/cartoonseries/24877-vio-krystalna-fantaziia-iolo-kryshhtaleva-fantaziia-1-sezon.html>.
- Серіал Єллоустоун (2019) 2 сезон дивитися онлайн українською мовою у високій якості HD. UAКіно - дивитися фільми та серіали онлайн в HD якості. URL: https://uakino.best/series/drama_series/18395-yellowstoun-2-sezon.html.
- Мультсеріал Сонячні протилежності / Нетутешні (2020) 1 сезон дивитися онлайн українською мовою у високій якості HD». UAКіно - дивитися фільми та серіали онлайн в HD якості. URL: <https://uakino.me/cartoon/cartoonseries/11000-sonyachn-protilezhnost-netuteshn-1-sezon.html>.
- Корпорація змов 1 сезон онлайн українською та в оригіналі безкоштовно | uaserial.top. *uaserial.top*. URL: <https://uaserial.top/inside-job/season-1#watch> (дата звернення: 26.10.2025).
- Eco U. *Mouse or rat?: Translation as negotiation*. London : Weidenfeld & Nicolson, 2003. 200 p.

Farafonova A. Conveying the functions of fixed expressions/quotations with a song lyrical component in audiovisual products

Summary. The article explores the translation of quotes and fixed expressions that incorporate song lyrics in Ukrainian versions of audiovisual works across various genres. The work is relevant given the growing number of cultural references in contemporary mass audiovisual productions and film discourse, particularly those that appeal to popular music without incorporating its melodic component. The study aims to identify translation strategies for the translation of quotes that incorporate song lyrics as interlinguistic cultural references in English into Ukrainian audiovisual translation, and to evaluate the effectiveness of domestication and foreignization strategies in the recreation of the communicative function, pragmatics, and stylistic effect. and the active use of extralinguistic and intralinguistic cultural references in film discourse, in particular those that appeal to popular music without incorporating its melodic component. The methodological framework of the study is based on comparative and contrastive analysis of original and translated expressions from TV series and animated series, combined with translation-oriented analysis and the application of classification approaches proposed by J. Pedersen and I. Ranzato. The research material consists of dialogue fragments from animated series and TV series with cultural references, specifically quotations and fixed expressions that incorporate song lyrics. Particular attention is paid to cases where the verbal component incorporates song lyrics or a modified lyric quote, which complicates recognition and interpretation in translation. It is shown that under such conditions, there is an increased risk of losing the intertextual effect, the humorous or ironic potential of the quotation, as well as its pragmatic function in the translation text. In conclusion, it is noted that the choice of translation strategy largely depends on the genre of the audiovisual work, the role of the quotation in the text, the presence or absence of visual components, and the expectations of the target audience. Domestication prevails in comedy genres, including the complete replacement of cultural references, while foreignization is more commonly used in dramatic works. The study concludes that a situational approach is required. Prospects for further research include expanding the corpus of material and studying the reception of translation decisions by the target audience.

Key words: translation, audiovisual translation, film translation, cultural references, translation and culture, quotation.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 13.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 10.12.2025

Дата публікації: 31.12.2025